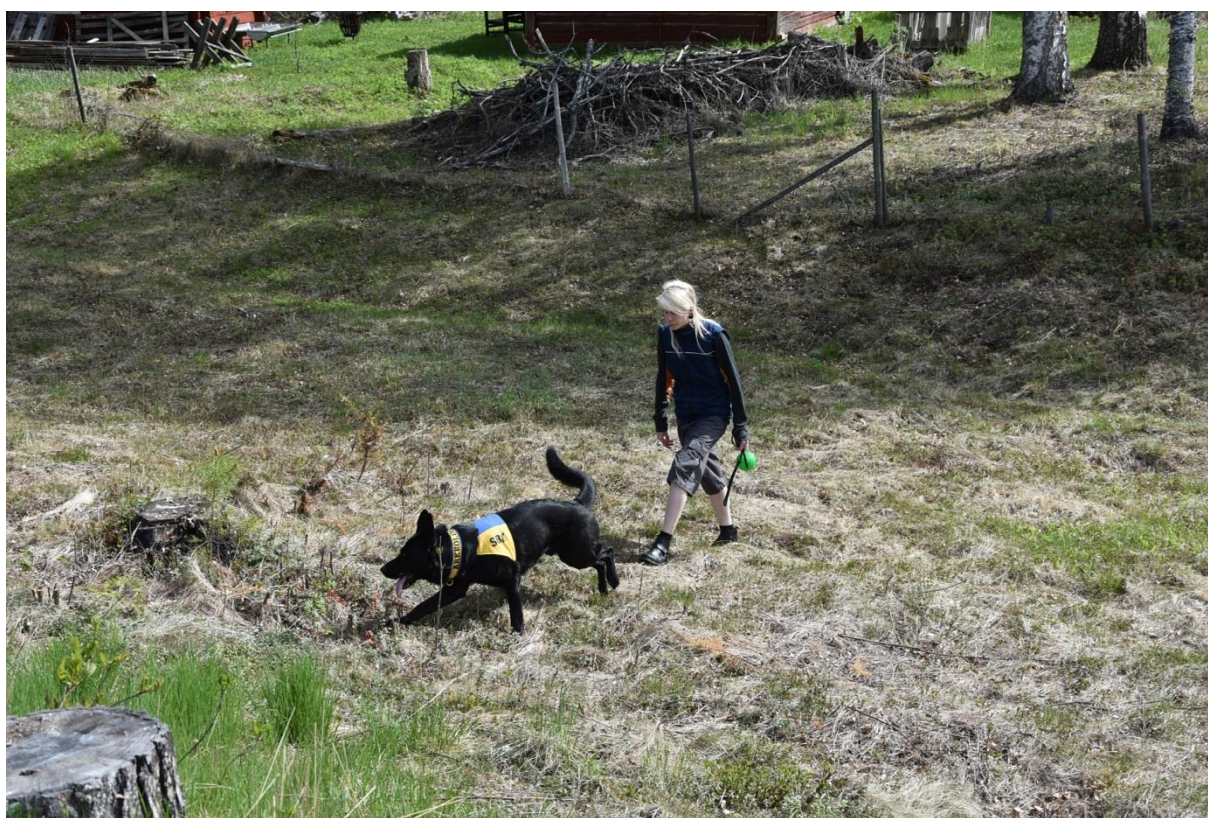

Arkeologisk kursundersökning 2017 av det medeltida fästet Styresholm, Raä 17 i Torsåkers sn.

Arkeologihunden Fabel med Sophie Vallulv söker av en yta vid Pukeborg.

**Fornlämning: Raä 17, Fastighet: Hov 1:26, Socken: Torsåker,
Kommun: Kramfors, Landskap: Ångermanland.**

**Rapportnummer 2018:1
Ola George**

Murberget Länsmuseum Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Arkeologisk kursundersökning 2017 av det medeltida fästet Styresholm, Raä 17
i Torsåkers sn. Rapport nr 2018:1

© Murberget Länsmuseum Västernorrland, Ola George
Härnösand 2018
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	6
Syfte.....	6
Metod	6
Topografi	7
Fornlämningen och äldre uppgifter	9
Redogörelse av undersökningen	9
Avsökning av borgområdet med arkeologihund.....	11
Anläggningsbeskrivningar	14
Fynd.....	21
Spridning av skärvsten.....	22
Osteologisk analys.....	25
Tolkning och diskussion.....	28
Arkivhandlingar	28
Tekniska och administrativa uppgifter	29
Referenser	29
Bilaga 1. Kartor	30
Bilaga 2. Fyndlista.	31
Bilaga 3. Fotolistor.....	40
Bilaga 4. Fotoark.....	44
Bilaga 5. Dagboksanteckningar.	49
Bilaga 6. Tidningsartikel.....	50
Bilaga 7. Konserveringsrapport.....	53

Sammanfattning

2017 års undersökning genomfördes på den s.k. nedre norra platån där undersökningar även ägde rum 2009 och 2010.

Inom ytan finns många tegelfragment och skärviga stenar vilket indikerar förekomst av härdar. Fynden av smidesslagg och hästkosömmar tyder på att en smedja legat i närheten. Fynden av en stigbygel, hästkosömmar och den sporre som hittades 2010 tyder på att hästar vistats på ytan, kanske i ett stall eller i samband med skoning. Saxen som hittades tillsammans med stigbygeln kan ha använts vid vården av hästarna.

Två armborstspilspetsar visar på den militära närvaron.

Under 2017 påträffades ben från nöt, svin, får, får/get.

Ett ben av hjortdjur och en kota av en gädda visar att jakt och fiske varit av ganska liten betydelse vilket även tidigare års undersökningar visat. Vilka djur som äts på borgen kan möjligen avspegla hur befolkningen beskattades.

Försöket att med arkeologihund söka efter mänskliga kvarlevor inom borgområdet resulterade i ett 20-tal markeringar. Endast en av markeringarna hann undersökas och dessvärre fanns inga benfragment som med säkerhet kunde identifieras till något annat än tillhörande däggdjur. Inga rutor grävdes dock ner till orörda nivåer. Kommande år planeras nya undersökningar av markeringarna.

Inledning

Murberget, Läns museet Västernorrland har under en lång rad av år bedrivit arkeologiska undersökningar i kursform vid Styresholm och Pukeborg. Undersökningarna bedrevs först inom projektet stora Ådalen (1986-1995). Därefter genomfördes en mindre undersökning 2007 inom projektet Hotade kulturmiljöer längs Västernorrlands älvar.

Då Murberget är ägare till marken vid Styresholm kändes det angeläget med ett fortsatt engagemang på platsen. Under åren 2009 och 2010 genomfördes därför arkeologiska kursundersökningar vid Styresholm.

2017 var det återigen möjligt att genomföra en arkeologikurs. Denna gång som ett samarbete med Hola Folkhögskola och Läns museet. Länsstyrelsen beviljade bidrag till kursverksamheten och Murberget gick in med egeninsatser i form av arbetstid.

Syfte

Kursens syfte var att skapa delaktighet och sprida intresse och kunskap om Ådalens historia. I Länsstyrelsens motivering till att lämna bidrag till projektet lyfts kulturarvsprogrammet, Kulturarv i utveckling fram. Där påtalas att man ska arbeta för att satsningar genomförs i samverkan med civilsamhället, och för ökad samverkan mellan kulturarvs- och utbildningsinstitutioner.

I Länsstyrelsens beslut om beviljande av medel till den planerade åtgärden bedömdes kursen även stärka deltagarnas historiska och kulturella medvetenhet, vilket förhoppningsvis skulle främja nya berättelser och perspektiv på historien.

I Länsstyrelsens beslut om tillstånd till ingrepp i fornlämning angavs att vår kunskap om Styresholms medeltida historia fortfarande är fragmentarisk då inte mer än någon procent av fornlämningen hittills undersökts och att de kommande kursundersökningarna kan ge viktiga pusselbitar till förståelse av platsen, samtidigt som vi kan nå ut till och engagera allmänheten. I förlängningen kan projektet bidra till en ökad historiemedvetenhet i bygden.

Arkeologiskt var själva grävandet inriktat på att dokumentera lämningarna på den nedre norra terrassen och på så vis ta vid där 2009-2010 års arkeologikurser slutade.

Inom kursen var det även meningen att gräva provrutor på några av de ställen som arkeologihunden Fabel hade markerat för mänskliga kvarlevor. Avsökningen med Fabel finansierades av Björkå bruk AB fornlämningsfond.

Metod

Undersökningsytornas placering styrdes av undersökningsresultaten från 2009 och 2010. Några provrutor grävdes även vid en av de platser som markerats av arkeologihunden Fabel.

Efter avtorvning grävdes matjorden bort med skärslevar och skrapor. Jorden sållades och fynden tillvaratogs. När anläggningar och strukturer blev synliga under matjorden mättes de in med RTK-GPS och fotograferades.

Dykningar genomfördes i älven för att se om fynd eller konstruktioner fanns, sikten var tyvärr väldigt begränsad. Några rutor grävdes även ute i vattnet.

Topografi

Styresholm ligger vid Ångermanälvens västra strand. Själva fästet är anlagt på den nordligaste delen av en hög sandbank (orienterad i N-S). Området har under medeltiden skiljts från fastlandet av det s.k. Sursundet. Jordarterna i området består huvudsakligen av sand och mjäla vilka är lättroderade.

Fästets östra delar är kraftigt eroderade och stora delar av fornlämningen är redan förstörda. De lägre västra delarna är däremot mer eller mindre intakta.

Torsåker utgörs till stora delar av en öppen jordbruksbygd. En hög andel av lämningarna från järnålder är bortodlade.

Figur 1. Översiktskarta med Styresholm markerad med blå punkt.

Figur 2. Översiktsbild med de två medeltida fästena "Pukeborg" och Styresholm.

Figur 3. Kartmodell med vattenlinjen 6 meter över havet vilket ungefär visar läget kring 1400 e.Kr.

Fornlämningen och äldre uppgifter

Styresholm (Raä 17) finns omnämnt i två medeltida handlingar (svenskt diplomatarium). 1398 nämns borgen tillsammans med Faxeholm i Hälsingland och Korsholm i Österbotten. I en förlikning överlämnas Styresholm av Sven Nilsson Sture och vitalianerna till Drottning Margareta. Av brevet från 1398 framgår att Ångermanland och halva Medelpad hörde till borgens förvaltningsområde.

1405 överläts borgen på livstid till riddaren Algot Magnusson Sture och överlämnades till honom av riddaren Bengt Stensson (Natt och Dag) (Grundberg 2005:511). Algot Magnusson fick dock borgen med ett reducerat län (Ångermanland) som livsförläning (Blomkvist 2005:583).

Tidigare undersökningar har bedrivits mellan 1986-1995 inom Styresholmsprojektet samt 2007, 2009 och 2010 och finns avrapporterade i både artikel och rapportform (Stora Ådalen 2005, George 2002, George 2008, 2009, 2014).

Flera äldre undersökningar (1865-1900-talets första decennier) har också genomförts vid Styresholm. Dokumentationen från dessa undersökningar är överlag bristfällig, det är bland annat oklart var föremålen är funna och exakt var undersökningarna är gjorda.

I nuläget anses Styresholm vara anlagt av vitalianerna under slutet av 1300-talet. För Faxeholm anges trolig grundläggning hösten 1395- våren 1396 (Mogren 2000:223). När fästet övergavs är inte fastställt. I publikationen "Stora Ådalen" var artikelförfattarna inte helt eniga om hur undersökningsresultaten skulle tolkas. Blomkvist gör gällande att Styresholm övergavs under fredliga former kort efter det att Algot Magnusson fått fästet i sin hand och därefter lokaliserat sin länsförvaltning till Kungsgården i Bjärträ socken (Blomkvist 2005:556).

Det finns dock flera tecken på strider i området: Fynd av armborstpilspetsar i älven och på borgområdet vid Styresholm och Pukeborg, en spjutspets och en pik/spjutspets (en på vardera fästet). Fynd på Pukeborg av utlösningmekanism till slunga. Ev fynd av slungstenar vid Styresholm. Fynd av människoben från Pukeborg.

Flera byggnader har brunnit ner och flera brandfaser finns belagda.

Traditioner om stridigheter i form av balladfragment och berättelser upptecknade av Hülpers under 1700-talet (Stenman 2005:353-355).

Redogörelse av undersökningen

Medlemmar ur Marinarkeologiska sällskapet genomförde under ett par dagar dykningar i älven utanför Styresholm och uppströms mot bryggan. Sikten var tyvärr inte bra så inga rester efter anläggningar eller medeltida fynd hittades. Undersökningen i strandkanten och en bit ut i älven gick heller inte särskilt bra då leran var mer eller mindre omöjlig att sålla på grund av sin konsistens.

Undersökningen på den nedre norra platån/terrassen gick dock som planerat. Två schakt grävdes, ett på platsen för en markering av arkeologihunden Fabel, det andra i anslutning till de schakt som grävdes vid undersökningarna 2009-2010.

Efter avtorvning grävdes matjordslagret och jorden sållades. Under matjorden rensades anläggningar och strukturer fram och dokumenterades genom fotografering, ritning och inmätning med TRK-GPS. Eftersom de tidigare undersökningarna dokumenterats i koordinatsystemet Rikets nät 2,5 gon väst fortsatte dokumentationen i den projektionen. Den osteologiska analysen utfördes av FD Carina Olson, Sigtuna.

Figur 4 . Ruta i vattnet utmärkt med stålpinnar samt såll.

Figur 5 . Arbetsbild med södra schaktet till vänster i bild och norra schaktet till höger i bild. Foto från öster.

Figur 6. Arbetsbild med södra schaktet. Foto från söder.

Avsökning av borgområdet med arkeologihund

De genom åren genomförda arkeologiska undersökningarna vid Styresholm och Pukeborg har givit flera indikationer på att stridigheter har ägt rum inom området. Fynd av armborstpilspetsar, pik och spjutspets, utlösningmekanism till en blida (kastmaskin), flera faser som visar tydliga tecken på brand, en visa, den s.k. Styresholmsvisan beskriver hur fogdens män lades i gropar djupa och vida (efter att ha dödats) och berättelsen om mor Märta och hennes arrangerade bastubad med dödlig utgång för fogdens män tyder på stridigheter. Slutligen hittades ett skenben av människa vid undersökningar på Pukeborg under 1988.

När så en arkeologihund dresserats till att söka mänskliga kvarlevor skapades förutsättningar för att se om några indikationer på mänskliga kvarlevor fanns inom fornlämningsområdet. Pengar söktes och beviljades från Björkå AB fornminnesfond för avsökningen. Avsökningen genomfördes under två dagar i slutet av maj 2017. Tyvärr så hann vi inte undersöka mer än en markerad plats 2017. Målsättningen är dock att undersöka flera av de andra markeringarna de kommande åren. Ett schakt grävdes (i m²-rutor) vid markering nummer 3. Det fanns en hel del ben inom en sotig yta i den aktuella rutan men vid den osteologiska analysen kunde inget av benen därifrån bedömdas tillhöra människa. Rutan grävdes ner till ett grått mjälalager under matjorden. Möjligen kan mjälalagret vara påfört, vilket det visat sig vara på olika platser i schakten runt omkring. Det är därför inte uteslutet att mer material kan finnas under mjälalagret.

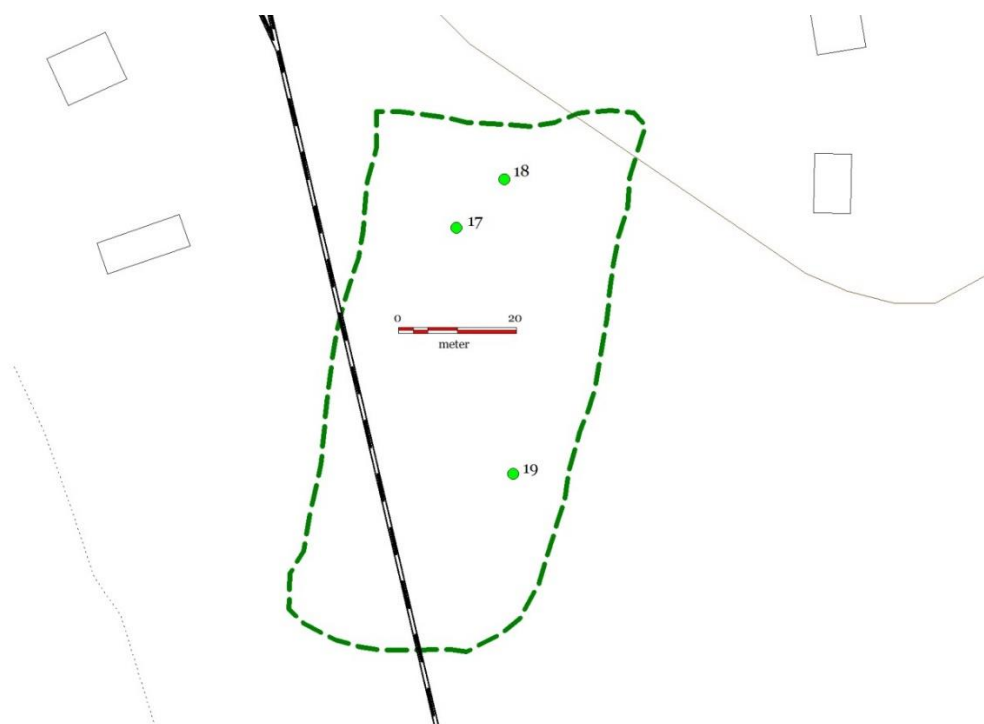
Figur 7. Arkeologen Sophie Vallulv med hunden Fabel söker av en yta vid Pukeborg.

Figur 8. Hunden Fabel markerar för mänskliga kvarlevor vid Pukeborg.

Figur 9. Styresholm med platser markerade av arkeologhunden Fabel utmärkta med numrerade prickar.

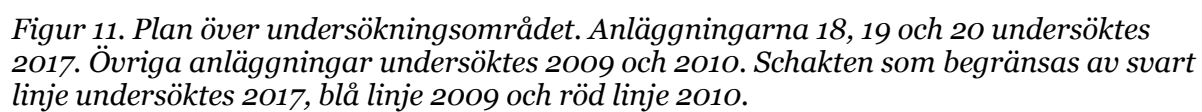
Figur 10. Pukeborg med platser markerade av arkeologhunden Fabel utmärkta med numrerade prickar.

Nr	X	Y	Plats för markering	Beskrivning av markering
1	6997 910,55	1598 849,86	På flat yta norr om borgen	
2	6997 892,91	1598 819,92	Norra kanten, nedre norra platån mot plan mark	
3	6997 882,75	1598 832,7	Nedre norra platån	
4	6997 852,23	1598 810,34	Nedre mellersta platån	
5	6997 810,33	1598 817,79	Nedre södra platån	
6	6997 804,43	1598 818,58	Nedre södra platån	
7	6997 815,26	1598 839,66	Övre södra platån	
8	6997 813,76	1598 842,8	Övre södra platån	Halvdan markering
9	6997 810,24	1598 849,63	Övre södra platån	
10	6997 801,1	1598 837,52	Övre södra platån	
11	6997 872,32	1598 852,72	Övre norra platån i dräneringsränna	
12	6997 871,26	1598 855,46	Övre norra platån i dräneringsränna	
13	6997 866,99	1598 857,2	Övre norra platån i södra delen av gropen	
14	6997 862,23	1598 850,25	Vid minnesstenen	
15	6997 860,14	1598 850,4	Vid minnesstenen	
16	6997 859,68	1598 853,73	Vid minnesstenen	
17	6997 922,8	1598 574,76	Norra delen av Pukeborg	
18	6997 931,02	1598 582,95	Norra delen av Pukeborg	Visade även intresse för diket nordväst om markeringen
19	6997 880,98	1598 584,38	Södra delen av Pukeborg	

Tabell 1. Platser där hunden Fabel markerat.

Anläggningsbeskrivningar

Vid undersökningen rutgrävdes jorden i matjordslagret och lite till (några m² grävdes djupare) och sållades. Undersökningsmetodiken är naturligtvis tidsödande men ger en god uppfattning om fyndspridningen inom ytan. Resultatet ger därmed lite tid för att undersöka anläggningarna under matjordslagret innan undersökningen måste avslutas. Tre anläggningar dokumenterades under kursveckan, en koncentration av tegelfragment, en härdrest och en ränna/dike.

Figur 11. Plan över undersökningsområdet. Anläggningarna 18, 19 och 20 undersöktes 2017. Övriga anläggningar undersöktes 2009 och 2010. Schakten som begränsas av svart linje undersöktes 2017, blå linje 2009 och röd linje 2010.

Figur 12. Södra schaktet med stenig yta. Foto från söder.

Figur 13 . Provrutor i södra delen av södra schaktet. Rutorna grävdes ned genom det steniga lagret. Foto från nordöst.

Anläggning 18. **Ansamling av tegelfragment** inom en yta på 1,25 x 0,5 meter (X 6997 873,90 Y 1598 831,45 Z 7,32). Djupet var cirka 0,1 meter. Anläggningen framträdde först som två koncentrationer (med punktnummer 4090 och 4099) av fragmenterat tegel under matjorden. Anläggningen överlagrades delvis av grå mjäla och efter nedrensning visade sig de två koncentrationerna hänga ihop. Tolkningen är att anläggningen utgör resterna efter några tegelstenar som fragmenterats. Vilken funktion anläggningen haft är okänt. Möjligen utgör anläggningen bara resterna efter några tegelstenar som spruckit sönder.

Figur 14. Anläggning 18 efter nedrensning. Foto från öster.

Anläggning 19. Härdrest inom en yta på 1,25 x 0,5 meter i N-S orientering (X 6997 874,61 Y 1598 830,63 Z 7,15). Djupet var cirka 0,1 meter. Anläggningen bestod av en ansamling av stenar. I den västra undersökta halvan av anläggningen påträffades 6 kg skörbränd sten (varav den största 0,3 meter stor). I anläggningen hittades även slagg i form av 1/1 bottenskälla. Anläggningen låg i ett påfört lager av grå ler/mjäla. Tolkningen är att anläggningen utgör resterna av en härd.

Figur 15 . Anläggning 19 i plan. Foto från öster.

Figur 16. Anläggning 19 i profil. Foto från väster.

Anläggning 20. Ränna med en synlig begränsning av 2,75 x 0,5 meter inom det norra schaktet med Nv-Sö orientering (X 6997 882,96 Y 1598 832,35 Z 7,38). Anläggningen framträdde under matjorden.

Tolkningen är att anläggningen utgör resterna av ränna. Fyllningen bestod av grå mjäla med stenar. Vilken konstruktion rännan har ingått i är oklart.

Figur 17. Norra schaktet. Anläggning 20 i plan markerad med streck. Foto från öster.

Figur 18. Mörkfärgning med ansamling av ben i rutan som hunden Fabel markerade. Foto från norr.

Figur 19. Lagerföljd i rutan i norra schaktet som hunden Fabel markerade. Foto från norr.

2017 års undersökning visar att många fynd ligger i det omrörda matjordslagret och även i lagerna där under. Fyra m² grävdes djupare (cirka 0,1 m) än nivån precis under matjorden (x

6797 874 y 1598 827, 6997 875 y 1598 828, x 6997 873 y 1598 828 och x 6997 882 y 1598 832) och i de tre förstnämnda rutorna påträffades mer skärviga stenar än i matjordslagret. I de djupare grävda rutorna var det också tydligt att ett grått mjäla/ler- lager påförts ytan vilket överensstämmer med de tidigare undersökningsresultaten på platsen. I flera fall syntes flera lager med grå mjäla/ler längst ner, överlagrat med sotlager, följt av ett nytt lager grå mjäla/ler och slutligen överst matjorden.

Fynd

Fyndmaterialet från 2017 års undersökning stämmer väl överens med det som tidigare hittats på "nedre norra platån". Stora mängder tegelfragment tyder på konstruktioner där tegel ingått. Spikar antyder att konstruktioner av trä funnits på platsen.

Ytan visar genom slaggförekomster att smidesverksamheten bedrivits på platsen. Fynden av hästkosömmar och en stigbygel stärker föregående års bild av att hästar vistats på platsen, kanske i samband med omskoning eller stallning. Intill stigbygeln låg en sax som kan ha hört samman med hästskötseln.

Hästaktiviteterna indikerar att fogdens rytteri varit stationerat på den dåtida ön Styresholm. Två armborstpilspetsar visar på platsens behov av vapenmakt.

Kalkstenarna som hittats hänger troligen samman med barlastar i de skepp som lagt till vid Styresholm.

Fragment av koppargrytor tyder på att matlagning ägt rum någonstans i närheten.

Fyndet av en nyckel visar tillsammans med tidigare fynd på att det funnits ett behov av att låsa kistor. Om kistorna hört till borgfogden eller borgens innevånare är osäkert.

Figur 20. Stigbygel (fyndnummer 1179 och 1180) och sax in situ.

Figur 21. Armborstpilspets med fyndnummer 1182. Foto Max Jahrehorn, Oxider AB.

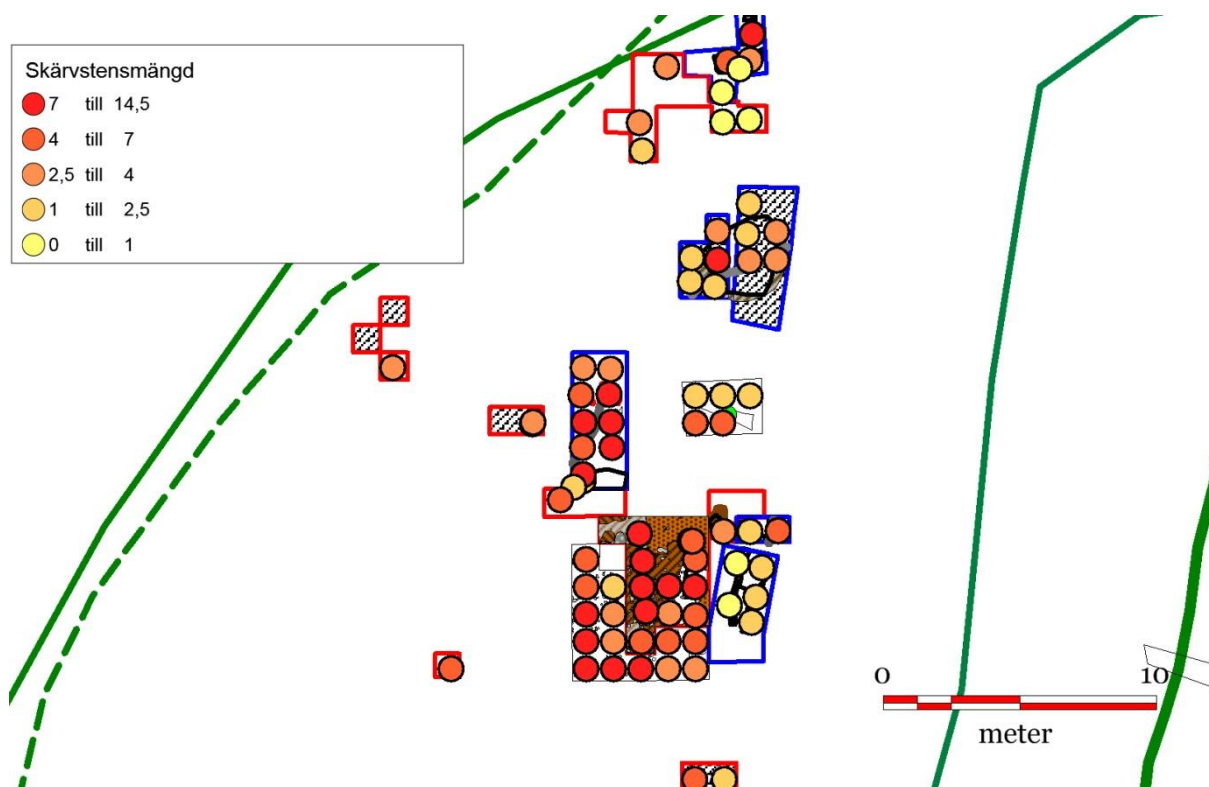

Figur 22. Nyckel med fyndnummer 1186. Foto Max Jahrehorn, Oxider AB.

Spridning av skärvsten

Mängden skärvsten/m² har dokumenterats vid undersökningarna 2009, 2010 och 2017. Genom att studera skärvstenens förekomst kan förhoppningsvis platserna/anläggningarna som genererat skärvstenen så småningom identifieras. Det är tydligt att skärvstenarna har stor spridning vilket kan betyda att ytan använts under lång tid, alternativt att ytan utnyttjats intensivt med aktiviteter som genererat skärvsten.

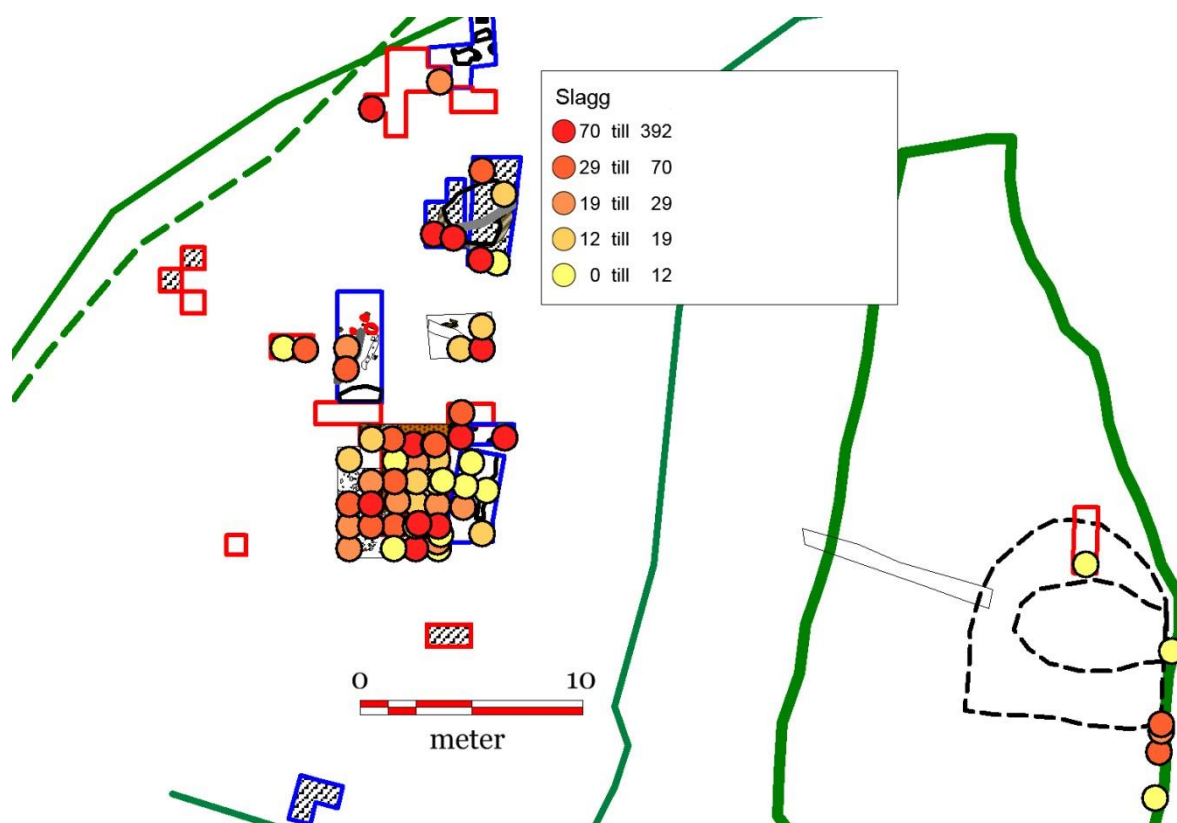
Förhöjda mängder skärvsten har funnits vid den centrala delen av "nedre norra platån", längre norrut avtar mängden starkt samtidigt som marken där sluttar. Vad som avsatt skärvstenen är inte klarlagt men gissningsvis kommer mycket av den skörbrända stenen från hårdar som använts för uppvärmning. Möjligen kan smidet på platsen även ha genererat skärvsten.

Figur 23. Spridningen av skärvsten i kg/m².

Spridning av slagg

Den slagg som hittats vid Styresholm är av den typ som uppkommer vid smide (inte vid järnframställning). Slaggen är vida allmänt förekommande inom den "nedre norra platån". Och spridningen påminner om utbredningen av de skärviga stenarna. Själva smedjan och ässjan är inte identifierad ännu. Det är högst troligt att smedjan ligger alldeles intill de schakt som hittills grävts. Möjligheten finns att lämningarna av smedjan är bortodlade i samband med plöjning och åkerbruk.

Figur 24. Spridningen av slagg i gram/m².

Osteologisk analys

Av FD Carina Olson

På uppdrag av antikvarie Ola George, Murberget Länsmuseum Västernorrland, har en osteologisk undersökning av ben från Styresholm utförts. Antalet undersökta benfragment är 104 till en total vikt av 958,03 gram. Huvuddelen av benen, 81 % är obrända, och 19 % är brända (tabell 1 och 2). Benen är till stor del dåligt bevarade med en varierande fragmenteringsgrad vilket resulterade i en snittvikt av 0,9 gram.

Den osteologiska analysen har utförts med hjälp av undertecknads egen komparativa samling.

Benen har identifierats till art, grupp av arter, djurklass och benslag där så varit möjligt.

Djurart	Antal	%	Vikt i gram	%
Nötkreatur	28	2,6	194,96	20,4
Svin	11	1,1	11,47	1,2
Får	1	<0,1	3,77	0,4
Får/Get	17	1,6	44,3	4,6
Hjortdjur	1	<0,1	3,17	0,3
Stor gräsätare	59	5,7	362,35	37,8
Liten/stor gräsätare	13	1,2	20,16	2,1
Liten gräsätare	19	1,8	22,79	2,3
Stort däggdjur	20	2	38,74	4
Mellanstort/stort däggdjur	46	4,4	60	6,3
Mellanstort däggdjur	48	4,6	27,02	2,8
Gädda	1	<0,1	0,39	<0,1
Oidentifierade	777	75	168,91	17,8
Totalt	1041	100	958,03	100

Tabell 2. Benen fördelade på antal och vikt i gram och procent.

Nötkreatur (*Bos taurus*) dominerar bland de identifierade djurarterna. Därefter följer får (*Ovis aries*) och får/get (*Ovis aries/Capra hircus*) och svin (*Sus scrofa dom.*) i nämnd ordning. Det finns dock all anledning att anta att fragment tillhörande gräsätare till största delen kommer från nötkreatur och får eller get. Endast ett fragment av hjortdjur (Cervidae) har kunnat konstateras, så inslaget av vilda gräsätare bedöms ha varit av mindre betydelse i kosthållningen. Inga fragment av fågel har hittats, och endast ett fragment av gädda (*Esox lucius*)

Brända och obrända ben

De brända benen är alla hårt vitbrända. De flesta av de brända benen är oidentifierade. Endast tre av de brända fragmenten har kunnat identifieras till art eller grupp av arter; två fragment av får/get och ett fragment av hjortdjur (tabell 2).

Djurart	Antal	Vikt i g	Antal	Vikt i g
	OBRÄNT	OBRÄNT	BRÄNT	BRÄNT
Nötkreatur	28	194,96		
Svin	11	11,47		
Får	1	3,77		
Får/Get	15	41,18	2	3,12
Hjortdjur			1	3,17
Stor gräsätare	58	360,04	1	2,31
Liten/stor gräsätare	12	18,94	1	1,22
Liten gräsätare	16	20,47	3	2,32
stort däggdjur	19	36,81	1	1,93
Mellanstort däggdjur	20	11,66	28	15,36
Mellanstort/stort däggdjur	35	49,28	11	10,72
Gädda	1	0,39		
Oidentifierade	630	139,07	147	29,84
Totalt	846	888,04	195	69,99
%	81	92,7	19	7,3

Tabell 3. Fördelning av obrända och brända ben per art i antal och vikt

Anatomisk fördelning

Den anatomiska fördelningen visar på en övervikt av fragment från extremiteterna (rörben). De flesta ben som kunnat identifieras till nöt kommer från bakbenen och kraniet (tänder). Från får och get är fördelningen relativt jämn mellan tänder, kotor och fram/bakben. Svinbenen domineras av tänder och endast ett postkranialt fragment, en falang. Från hjortdjuret identifierades ett handlovsben och från övriga gräsätare och däggdjur dominerar kraniefragmenten. Det enda fiskbenet i materialet var en kota av en gädda (tabell 3).

Anatomi	Nöt	Får	Får/Get	Svin	Hjortdjur	Gräsätare	Däggdjur	Gädda	Oident.	Summa
Kranium	8		6	10		16	26			35
Ryggrad	1	1	4			4	4	1	2	47
Bröstkorg	1		1			1	1			28
Framben			2			2				7
Bakben	11		2			2	2			20
Hand	1		1		1	2				5
Fot	5		1							6
Hand/Fot	1			1		1	2			8
Extr/Bröstk							0		1	13
Extremitet						0	0		9	107
Postkran									9	9
Oident.									756	756
Totalt	28	1	17	11	1	29	41	1	777	1041

Tabell 4. Anatomisk fördelning per art

Ben med åverkan

Ett rörben samt två oidentifierade ben visar spår av någon form av bearbetning (fig. 1, 2 och 3). Slaktspår har noterats på 28 benfragment varav de flesta förekommer på rörbensfragment.

Fig. 1. X6997882 Y1598832

Fig. 2. X6997882 Y1598832

Fig. 3. X6997882 Y1598831

Kontexter markerade av hunden Fabel

De rutor som hunden Fabel markerat genererade dessvärre inga benfragment som med säkerhet kunde identifieras till något annat än tillhörande däggdjur. Benen från dessa rutor var generellt i mycket dåligt skick (tabell 4). Ett särskilt tack till docent Anna Kjellström, humanosteolog vid Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet, som tog sig tid att bidra med sin bedömning av de ben som Fabel markerat.

	Oident.	Stort däggdjur	Oident.	Stort däggdjur	Summa	Summa
X- Y-koordinat + pnr	antal	antal	vikt i g	vikt i g	antal	vikt i g
X6997882 Y1598833	122	4	7,28	6,8	126	14,08
pnr 4073	11	1	3,29	3,36	12	6,65
pnr 4010	10		0,06		10	0,06
pnr 4074	1		2,46		1	2,46
pnr 4075	100	3	1,47	3,44	103	4,91
X6997883 Y1598833	6		3,96		6	3,96
pnr 4009	2		3,74		2	3,74
pnr 4232	4		0,22		4	0,22
Totalt	134	4	15,2	6,8	132	18,04

Tabell 5. Antal benfragment i kontexter markerade av hunden Fabel.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de domesticerade djuren dominerar från Styresholm. Även om de flesta ben inte kunnat identifieras till art på grund av stark fragmentering och dålig bevaring så kan man anta att även dessa härrör från domesticerade arter som nöt, får, get och svin. Inga fåglar, vilda eller tama återfanns i materialet och endast ett fiskben, en kota av gädda. Eftersom fortsatta utgrävningar är planerade på Styresholm får denna osteologiska undersökning betraktas som ett delresultat. Mycket kan komma att förändras efter ytterligare undersökningar av platsen. Både fisket och hållning av tamhöns borde haft större betydelse för försörjningen, särskilt fisket med tanke på läget alldeles intill älven.

Sigtuna 2018-01-10

Tolkning och diskussion

2017 års arkeologikurs påvisade liksom tidigare års undersökningar att många fynd och anläggningar finns på den ”nedre norra platån”.

De mest förekommande fynden bestod av tegelfragment, spikar och kalksten. De intressantaste fynden var en nyckel, två armborstpilspetsar, en sax, en stigbygel och fragment av en koppargryta.

Tidigare fynd av en sporre, fyndet av stigbygeln och mängder av hästkosömmar visar att hästar vistats på platsen, kanske i samband med skoning eller stallning. Det är därmed tydligt att hästarna befunnit sig på Styresholm som under medeltiden utgjorde en ö mellan Ångermanälven och Sursundet. Fynden av smidesslagg visar att en smedja legat i området.

Kursundersökningarna under åren 2009, 2010 och 2017 inriktades på rutgrävning i matjorden och tillvaratagande av fynd. Metoden har givit en god uppfattning om vilka slags fynd som finns inom området och hur de är spridda. De lager som finns under matjorden är däremot inte lika väl undersökta. När större ytor har grävts genom matjorden och undersökts så pass djupt skulle det vara intressant att även undersöka de djupare lagren och de där befintliga anläggningarna som inte rörts om i samband med jordbruksarbeten.

Arkivhandlingar

Dokumentationsmaterial i form av ritningar, konserveringsrapport, fotografier, dagböcker mm förvaras på Murberget, Läns museet Västernorrland.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-4250-17, 436-839-17

Länsmuseets dnr: 2016/338

Län: Västernorrland

Landskap: Ångermanland

Kommun: Kramfors

Socken: Torsåker

Fastighet: Hov 1:26

Kartblad: 18 H 9 j

Belägenhet i Rikets nät 2,5 gon väst: X 6997 880 Y 1598 830

Höjd över havet: 5,35- 7,55 meter över havet.

Belägenhet i Sweret 99 TM:

N 6997 203 E 639 437

Undersökt yta cirka 20 m².

Undersökningstid: 12-16/6-2017.

Personal från Murberget Länsmuseum Västernorrland: Ola George, Maria Lindeberg och Maria Nordlund.

Vid kursen deltog 16 personer. Kursdeltagarna la ner cirka 60 mandagar.

Rapportsammanställning: Ola George.

Fynden konserverades av Stiftelsen föremålsvård i Max Jahrehorn vid Oxider AB.

Referenser

Blomkvist, N. Lokal makt och centralmakt. Ett arenaperspektiv på svensk medeltid och tidig vasatid. Stora Ådalen. Kulturmiljön och dess glömda förflutna. Styresholmsprojektet- en monografi. Länsmuseum Västernorrland. Arkiv för norrländsk hembygdsforskning XXVII 2005. Västerås.

George, G. 2002. Arkeologisk undersökning av Raä 17 och 69 i Torsåkers socken. Murberget Länsmuseum Västernorrland. Rapport 2002:3.

George, O. 2008. Arkeologisk undersökning och förstudie av det medeltida fästet Styresholms norra del. Raä 17, Torsåkers socken, Ångermanland. Murberget Länsmuseum Västernorrland. Rapport 2008:17.

George, O. 2010. Arkeologisk kursundersökning av det Medeltida fästet Styresholm, Raä 17 i Torsåkers sn. Delrapport 4 inom projektet hotade kulturmiljöer längs Västernorrlands älvar. Murberget Länsmuseum Västernorrland. Rapport 2010:20.

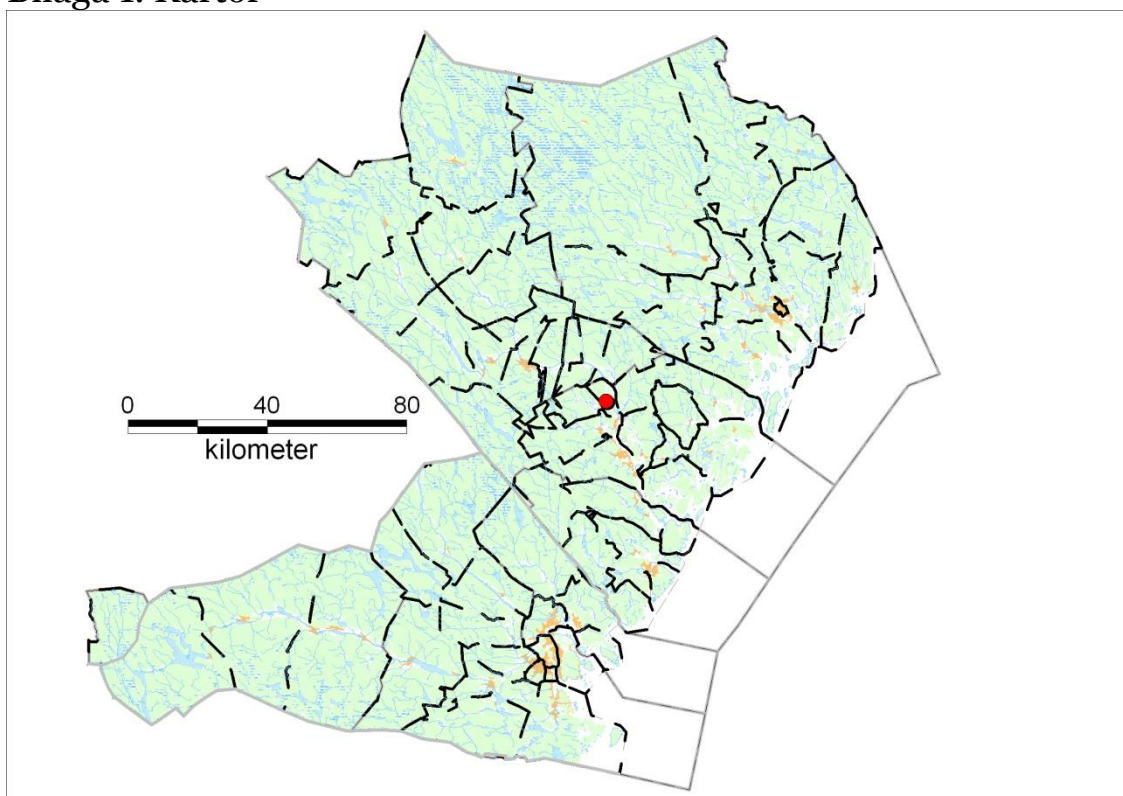
George, O. 2014. Arkeologisk kursundersökning 2010 av det medeltida fästet Styresholm, Raä 17 i Torsåkers sn. Murberget Länsmuseum Västernorrland. Rapport nr 2014:6

Grundberg, L. 2005. Kungens gård i Bjärträ. Stora Ådalen. Kulturmiljön och dess glömda förflutna. Styresholmsprojektet- en monografi. Länsmuseum Västernorrland. Arkiv för norrländsk hembygdsforskning XXVII 2005.

Mogren, M. 2000. Faxeholm i maktens landskap. En historisk arkeologi. LUND STUDIES IN MEDIEVAL ARCHAEOLOGY 24. Stockholm.

Stenman, I. 2005. Styresholmsfragmentet. En självständig ballad? Stora Ådalen. Kulturmiljön och dess glömda förflutna. Styresholmsprojektet- en monografi. Länsmuseum Västernorrland. Arkiv för norrländsk hembygdsforskning XXVII 2005. Västerås.

Bilaga 1. Kartor

Figur 1. Den röda pricken markerar Torsåkers socken i Ångermanland.

Figur 2. Översiktsbild med de två medeltida fästena "Pukeborg" och Styresholm.

Bilaga 2. Fyndlista.

Fyndnr	Fynd	Pnr	X	Y	Z	Mått i mm	Antal	Vikt	Kommentar	Kasserad
1162	Spik		6997 882,5	1598 831,5		63 x 9,5 x 5,5, skalle 18,5 x 14 x 4,5	1	19,62	Böjd i spetsen. Ursprungligen 78 mm lång	
1163	Järnplåtar		6997 874,5	1598 827,5		107 x 49,5 x 1,1	2	27,99	2 rakt klippta plåtbitar	
1164	Spik	4153	6997 873,1	1598 829,88	7,2	80 x 6,6 x 7, skalle 26,5 x 8 x 7,5	1	20,10		
1165	Spik		6997 874,5	1598 830,5		39,5 x 7,5 x 7 skalle 24,5 x 22,5 x 3,5	1	10,55		
1166	Spik		6997 876,5	1598 828,5		85,5 x 8 x 6 skalle 21 x 18,5 x 4	1	22,77		
1167	Märkla		6997 874,5	1598 827,5		83 x 39 x 8	1	42,5		
1168	Spik		6997 877,5	1598 827,5		37 x 4,5 x 3,3, skalle 16 x 9 x 3	1	5,35	Spiken böjd 90° 30 mm ut från skallen sedan åter 90° 6,5 mm ut från föregående böj	
1169	Spik		6997 875,5	1598 827,5		40,5 x 4 x 3, skalle 13 x 10,5 x 2	1	4	Spiken böjd 90° 11 mm ut från skallen sedan åter 90° 27 mm ut från föregående böj, sedan 90° igen 12 mm från föregående böj	
1170	Spik		6997 874,5	1598 830,5		42 x 7 x 7, skalle 16 x 14,5 x 2,2	1	7,4	Spiken böjd 90° 16,5 mm ut från skallen	
1171	Spik		6997 875,5	1598 828,5		34 x 7,5 x 5, skalle 22 x 11,5 x 6	1	7,9	Spiken böjd 90° 28 mm ut från skallen sedan åter 90° 6 mm ut från föregående böj	
1172	Hästkosöm		6997 873,5	1598 831,5		44 x 6 x 3, skalle 15 x 11 x 8	1	4,9		
1173	Hästkosöm		6997 873,5	1598 830,5		50 x 7 x 5, skalle 14,5 x 13 x 11,5	1	7,3		

1174	Hästskosöm		6997 875,5	1598 827,5		38,5 x 7 x 4,3 skalle 12,5 x 10 x 5,5	1	4,7		
1175	Hästskosöm		6997 873,5	1598 831,5		25 x 7 x 4 skalle 16,5 x 6 x 5	1	3,8	Ursprunglig längd 35 mm	
1176	Hästskosöm		6997 873,5	1598 829,5		35 x 5,5 x 4,5 skalle 19 x 7,5 x 9,5	1	3,2		
1177	Hästskosöm		6997 874,5	1598 830,5		38 x 6,5 x 5 skalle 16 x 8 x 8	1	5,4		
1178	Hästskosöm		6997 873,5	1598 831,5		37 x 5 x 4 skalle 11 x 11 x 7,5	1	5,8		
1179	Stigbygel	4151	6997 873,26	1598 828,5	7,17	175 x 138	1	202		
1180	Sax	4151	6997 873,26	1598 828,5	7,17	159 x 40	1	67,5		
1181	Armbortpilspets	4107	6997 883,2	1598 831,46	7,33	37 mm lång, diam 14 mm	1	14,12	Spetsen avslagen	
1182	Armbortpilspets		6997 873,5	1598 831,5		56 mm lång, diam 13	1	20,45		
1183	Kopparbleck med nit	4001	6997 874,44	1598 831,16	7,34	48 x 24	1	11,19		
1184	Kopparbleck		6997 874,5	1598 830,5		40 x 21	1	5,84		
1185	Fragment av koppargryta		6997 874,5	1598 828,5		41 x 34	1	10,41		
1186	Nyckel		6997 874,5	1598 827,5		64 mm lång, diam 15	1	15,87		
1187	Skrapa?	4076	6997 883,26	1598 833,76	7,35	68 x 40	1	15,26		
1188	Spik		6997 882,5	1598 833,5		69 x 7 x 7, skalle 16,5 x 15,5 x 4	1	10,5		x
1189	Spik		6997 882,5	1598 833,5		20 x 3,5 x 3,5, skalle 16,5 x 6 x 2	1	0,7		x
1190	Spik		6997 882,5	1598 832,5		66,5 x 8,5 x 7,5, skalle 18,5 x 15,5 x 4,5	1	12,7	Under matjorden	x
1191	Spik	4152	6997 873,42	1598 828,87	7,21	66,5 x 8 x 5, skalle 20,5 x 17 x 5	1	14,7		x
1192	Spik		6997 874,5	1598 828,5		39 x 6 x 5,5, skalle 16,5 x 16 x 3	1	6,7	Böjd 90° 29,5 mm från skallen	x
1193	Spik		6997 874,5	1598 828,5		50,5 x 6,5 x 5, skalle 9 x 8 x 5	1	7		x

1194	Hästkosöm		6997 883,5	1598 832,5		33 x 6 x 3,5, skalle 10 x 7 x 16	1	4,6	Mest lik typ e från Eketorp	x
1195	Märkla?		6997 875,5	1598 828,5		57 x 33 x 4	1	6,6		x
1196	Spik		6997 873,5	1598 831,5		30 x 4,5 x 5, skalle 11 x 9,5 x 3	1	3,7		x
1197	Spik		6997 882,5	1598 833,5		98 x 5 x 5, skalle 12 x 11 x 5	1	10,7	Möjligen sentida	x
1198	Spik		6997 882,5	1598 833,5		37,5 x 6,5 x 4, skalle 14,5 x 12,5 x 2,5	1	4		x
1199	Järnkil?		6997 882,5	1598 833,5		51,5 x 4-16 x 7,5	1	17,2	Triangulär form där den tjockare delen ser ut att ha bankats till	x
1200	Spik		6997 874,5	1598 827,5		29,5 x 6 x 5, skalle 14 x 9 x 4	1	5,3	Spiken är av	x
1201	Spik		6997 873,5	1598 830,5		43,5 x 6,5 x 4,5, skalle 19,5 x 12 x 4	1	6		x
1202	Järnfragment		6997 873,5	1598 828,5		45 x 15 x 6	1	17,4		x
1203	Spik		6997 873,5	1598 828,5		102 x 5,5 x 4,5, skalle 10 x 10 x 4	1	10,4	Möjligen sentida	x
1204	Järnfragment		6997 874,5	1598 830,5		27 x 15 x 2,5	1	2,3	Ena långänden vikt	x
1205	Spikfragment		6997 877,5	1598 827,5		84 x 9 x 7,5	1	22,3	Saknar skalle	x
1206	Kil		6997 882,5	1598 831,5		43,5 x 2,5- 9,5 x 8	1	9,7		x
1207	Kopparfragment		6997 874,5	1598 827,5		19 x 8,5 x 1	1	0,3		x
1208	Spik		6997 876,5	1598 828,5		45,5 x 5,5 x 5,5, skalle 10 x 9,5 x 5	1	5,9		x
1209	Kil		6997 876,5	1598 828,5		38 x 3,5- 8,5 x 6	1	5		x
1210	Spik		6997 877,5	1598 827,5		30,5 x 9,5 x 6, skalle 16 x 13 x 5	1	6,4	Spiken är av	x
1211	Spik		6997 877,5	1598 827,5		70,5 x 4,5 x 4, skalle 9 x 8,5 x 2	1	5,7		x
1212	Spik		6997 877,5	1598 827,5		37,5 x 5 x 4, skalle 12 x 12 x 3,5	1	5,5		x
1213	Spik		6997 877,5	1598 827,5		47 x 7 x 5,5, skalle 13,5 x 11 x 4,5	1	5,7	Spiken böjd 33 mm från skallen	x

1214	Spik		6997 877,5	1598 827,5		60 x 7 x 4,5, skalle 15 x 11,5 x 3,5	1	9		x
1215	Spik		6997 877,5	1598 827,5		89 x 6 x 6, skalle 15 x 14 x 5	1	17,4		x
1216	Spikfragment		6997 873,5	1598 827,5		88 x 10 x 10	1	28,6	Saknar skalle	x
1217	Spikfragment		6997 873,5	1598 827,5		58 x 5,5 x 5,5	1	3,6	Saknar skalle	x
1218	Spik		6997 873,5	1598 827,5		53 x 7,5 x 7,5, skalle 23 x 13 x 5	1	10,3		x
1219	Spik		6997 873,5	1598 827,5		69,5 x 5,5 x 5,5, skalle 10,5 x 9,5 x 4	1	6,3	Böjd nästan 90° 18 mm från skallen	x
1220	Spik		6997 873,5	1598 827,5		50 x 5 x 4,5, skalle 12,5 x 12,5 x 4,5	1	5,6	Böjd nästan 90° 12 mm från skallen, därefter böjd efter 11 mm och sedan tillbakaböjd (in i träet igen)	x
1221	Spikfragment		6997 873,5	1598 827,5		60 x 3,5 x 3,5	1	3,2		x
1222	Hästkosöm		6997 873,5	1598 827,5		28,5 x 6 x 4, skalle 15 x 8 x 8	1	3,5	Motsvarar typ d från Eketorp	x
1223	Tegelfragment	4099	6997 873,80	1598 831,49	7,31		1469	6145		x
1224	Slagg	4099	6997 873,80	1598 831,49	7,31		6	26		
1225	Tegelfragment	4090	6997 874,15	1598 831,63	7,32		226	2712		x
1226	Slagg	4090	6997 874,15	1598 831,63	7,32		2	11,5		
1227	Tegelfragment		6997 873,5	1598 827,5			953	3968	Den största biten har måtten 130 x 70 i bredd och tjocklek	x
1228	Kalksten		6997 873,5	1598 827,5			17	183		x
1229	Tegelfragment		6997 873,5	1598 828,5			159	1015		x
1230	Kalksten		6997 873,5	1598 828,5			5	107		x
1231	Slagg		6997 873,5	1598 827,5			5	19		
1232	Tegelfragment		6997 873,5	1598 829,5			170	887		x
1233	Slagg		6997 873,5	1598 829,5			1	7		
1234	Kalksten		6997 873,5	1598 829,5			3	22		x

1235	Hästskosöm		6997 873,5	1598 829,5	50 x 7 x 4, skalle 16,5 x 6,5 x 7,5	1	5	Motsvarar typ c från Eketorp	x
1236	Tegelfragment		6997 873,5	1598 830,5		117	482		x
1237	Slagg		6997 873,5	1598 830,5		8	96		
1238	Kalksten		6997 873,5	1598 830,5		4	22		x
1239	Tegelfragment		6997 873,5	1598 831,5		293	627		x
1240	Slagg		6997 873,5	1598 831,5		1	5,4		
1241	Kalksten		6997 873,5	1598 831,5		1	3,2		x
1242	Tegelfragment		6997 874,5	1598 827,5		313	810		x
1243	Kalksten		6997 874,5	1598 827,5		7	149		x
1244	Tegelfragment		6997 874,5	1598 827,5		320	754	Under matjorden	x
1245	Kalksten		6997 874,5	1598 827,5		7	21	Under matjorden	x
1246	Slagg		6997 874,5	1598 827,5		3	21,7	Under matjorden	
1247	Tegelfragment		6997 874,5	1598 828,5		421	3047		x
1248	Slagg		6997 874,5	1598 828,5		5	46,6		
1249	Kalksten		6997 874,5	1598 828,5		2	111		x
1250	Tegelfragment		6997 874,5	1598 830,5		99	492		x
1251	Kalksten		6997 874,5	1598 830,5		4	106		x
1252	Slagg		6997 874,5	1598 830,5		2	14		
1253	Slagg		6997 874,5	1598 830,5		1	6,7	Under matjorden	
1254	Tegelfragment		6997 874,5	1598 831,5		126	535		x
1255	Slagg		6997 874,5	1598 831,5		7	87,8		
1256	Tegelfragment		6997 875,5	1598 827,5		880	1120		x
1257	Kalksten		6997 875,5	1598 827,5		1	48		x
1258	Tegelfragment		6997 875,5	1598 828,5		683	1194		x
1259	Slagg		6997 875,5	1598 828,5		1	3,9		
1260	Kalksten		6997 875,5	1598 828,5		6	260		x
1261	Flinta		6997 875,5	1598 828,5		1	2,7		
1262	Brynfragment		6997 875,5	1598 828,5		2	50,3		

1263	Slagg		6997 875,5	1598 827,5			4	63		
1264	Tegelfragment		6997 875,5	1598 828,5			200	1009	Under matjorden	x
1265	Kalksten		6997 875,5	1598 828,5			2	23	Under matjorden	x
1266	Slagg		6997 875,5	1598 828,5			14	229	Under matjorden	
1267	Tegelfragment		6997 876,5	1598 827,5			193	886		x
1268	Kalksten		6997 876,5	1598 827,5			2	25,3		x
1269	Tegelfragment		6997 876,5	1598 828,5			1129	1534		x
1270	Slagg		6997 876,5	1598 828,5			3	26,9		
1271	Kalksten		6997 876,5	1598 828,5			2	49		x
1272	Slagg		6997 877,5	1598 827,5			2	16,75		
1273	Sintrad lera		6997 877,5	1598 827,5			1	2,1		x
1274	Tegelfragment		6997 877,5	1598 827,5			654	1333,9		x
1275	Kalksten		6997 877,5	1598 827,5			13	21		x
1276	Tegelfragment		6997 882,5	1598 831,5			275	984		x
1277	Kalksten		6997 882,5	1598 831,5			1	2		x
1278	Glaspärta		6997 882,5	1598 831,5		Diam 10,2 mm	1	1,82	Ljust röd glaspärta, Kan möjligen vara medeltida	
1279	Slagg		6997 882,5	1598 832,5			2	18,8		
1280	Tegelfragment		6997 882,5	1598 832,5			190	1028		x
1281	Spik		6997 882,5	1598 832,5		47 x 8,8 x 7, skalle 20 x 17 x 5	1	12,7		x
1282	Spik		6997 882,5	1598 832,5		43 x 6,5 x 6,5, skalle 14,5 x 9,5 x 4	1	4		x
1283	Tegelfragment		6997 882,5	1598 832,5			161	956	Under matjorden	x
1284	Slagg	4241	6997 874,61	1598 830,63	7,14	95 x 92 x 52	1	340	En 1/4 av en plankonvex bottenskölla	
1285	Bränd lera	4241	6997 874,61	1598 830,63	7,14		2	20	Inte tegel	
1286	Sintrad lera	4099	6997 873,80	1598 831,49	7,31		1	4,8		
1287	Tegelfragment		6997 882,5	1598 833,5			519	1598		x

1288	Kalksten		6997 882,5	1598 833,5			1	1		x
1289	Slagg		6997 882,5	1598 833,5			8	103		
1290	Glas		6997 882,5	1598 833,5			2	1,45	Bränt glas	x
1291	Tegelfragment		6997 883,5	1598 831,5			225	535		x
1292	Tegelfragment		6997 883,5	1598 832,5			335	613		x
1293	Sintrat tegel		6997 883,5	1598 832,5		52 x 39 x 34	1	71,5		
1294	Slagg		6997 883,5	1598 833,5			5	13,4		
1295	Kalksten		6997 883,5	1598 833,5			1	15,6		x
1296	Tegelfragment		6997 883,5	1598 833,5			142	481		x
1297	Glas		6997 883,5	1598 833,5			1	0,4	Bränt glas	
1298	Ben		6997 873,5	1598 829,5						
1299	Ben		6997 873,5	1598 828,5						
1300	Ben		6997 875,5	1598 828,5						
1301	Ben		6997 874,5	1598 828,5						
1302	Ben		6997 874,5	1598 830,5						
1303	Ben		6997 873,5	1598 830,5						
1304	Ben		6997 883,5	1598 831,5						
1305	Ben		6997 877,5	1598 827,5						
1306	Ben		6997 883,5	1598 833,5						
1307	Ben		6997 882,5	1598 832,5						
1308	Ben		6997 874,5	1598 831,5						
1309	Ben		6997 882,5	1598 831,5						
1310	Ben		6997 873,5	1598 831,5						
1311	Ben		6997 874,5	1598 827,5						
1312	Ben		6997 873,79	1598 831,41						
1313	Ben		6997 874,15	1598 831,63						
1314	Ben		6997 873,5	1598 827,5						
1315	Ben		6997 883,5	1598 832,5						
1316	Ben		6997 882,5	1598 833,5						

1317	Ben		6997 875,5	1598 827,5						
1318	Ben		6997 876,5	1598 828,5						
1319	Ben	4233	6997 873,96	1598 831,55						
1320	Ben	4241	6997 874,6	1598 830,63						

Bilaga 3. Fotolistor.

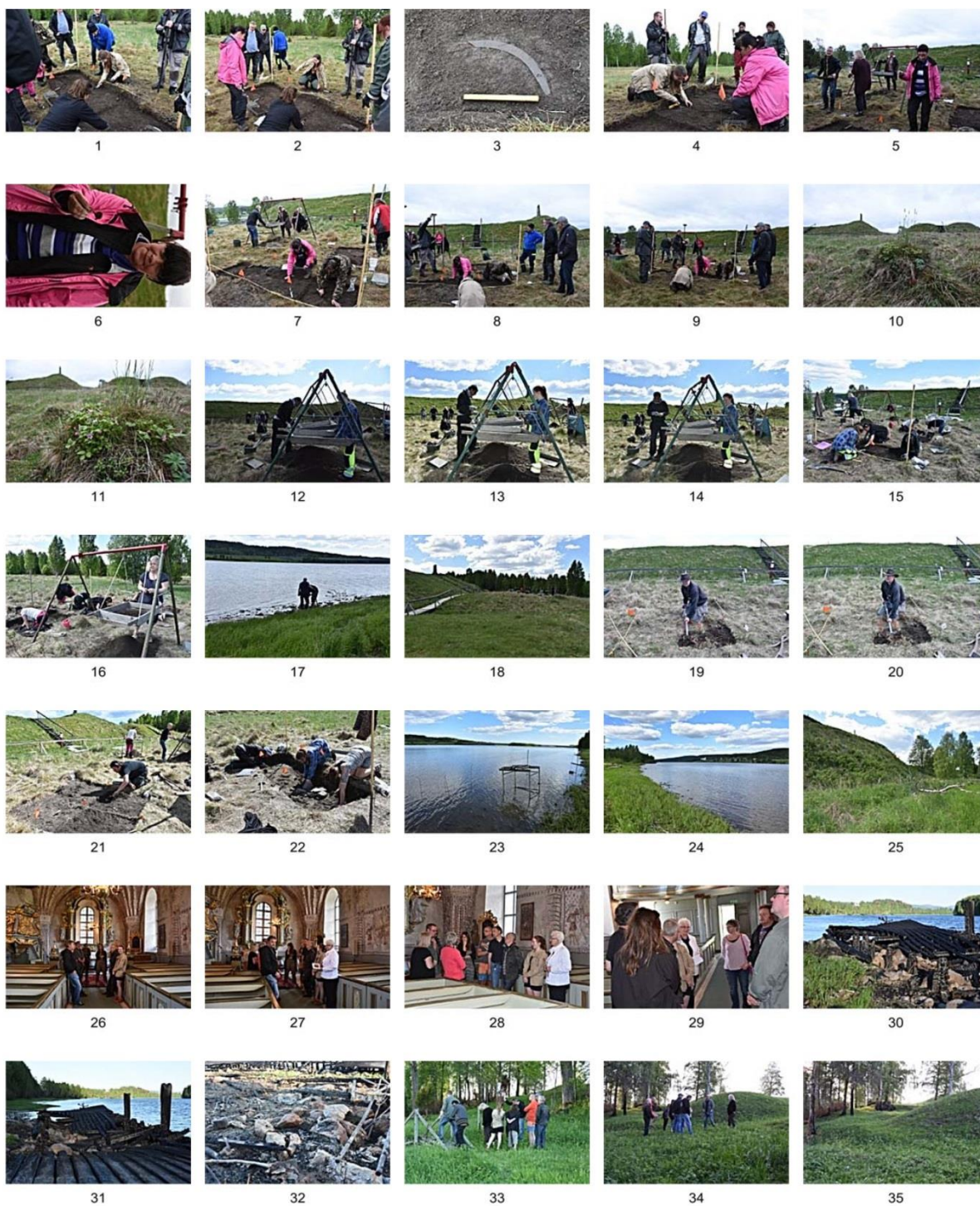
Fotonr	Motiv	Fotograferat från
1	Arbetsbild, grävning efter avtorvning	Nordöst
2	Arbetsbild, grävning efter avtorvning	Nordöst
3	Sentida järnföremål	
4	Framgrävning av järnföremål	
5	Arbetsbild, fynd av kork	
6	Arbetsbild, fynd av kork	
7	Arbetsbild, grävning efter avtorvning	Sydväst
8	Arbetsbild, grävning efter avtorvning	Väster
9	Arbetsbild, grävning efter avtorvning	Väster
10	Åkerbär på tuva, Styresholm i bakgrunden	Väster
11	Åkerbär på tuva, Styresholm i bakgrunden	Väster
12	Arbetsbild, sållning	Väster
13	Arbetsbild, sållning	Väster
14	Arbetsbild, sållning	Väster
15	Arbetsbild, grävning	Sydväst
16	Arbetsbild, sållning och grävning	
17	Arbetsbild, metalldetektoravsökning på stranden	Nordväst
18	Översiktsbild	Norr
19	Arbetsbild, Ola George torvar av ruta där hunden Fabel markerat	Väster
20	Arbetsbild, Ola George torvar av ruta där hunden Fabel markerat	Väster
21	Arbetsbild, grävning	Nordväst
22	Nordväst	Nordväst
23	Såll och provrutor i älven	Norr
24	Översiktsbild med älven och Styrnäs kyrka	Söder
25	Strandpartiet nedanför norra platån	Söder
26	Exkursion till Torsåkers kyrka	
27	Exkursion till Torsåkers kyrka	
28	Exkursion till Torsåkers kyrka	
29	Exkursion till Torsåkers kyrka	
30	Exkursion till Holm, nedbrunnen brygga och båthus	
31	Exkursion till Holm, nedbrunnen brygga och båthus	
32	Exkursion till Holm, nedbrunnen brygga och båthus	
33	Exkursion till Holm, visning av gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
34	Exkursion till Holm, visning av gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
35	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
36	Exkursion till Holm, visning av gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
37	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
38	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
39	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
40	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
41	Exkursion till Holm, visning av gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
42	Exkursion till Holm, visning av gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
43	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
44	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	

45	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
46	Exkursion till Holm, visning av gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
47	Exkursion till Holm, visning av gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
48	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
49	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
50	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
51	Exkursion till Holm, visning av gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
52	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
53	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
54	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
55	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
56	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
57	Gravfältet Raä 16 i Överlänäs sn	
58	Hus vid Holms säteri	
59	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
60	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
61	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
62	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
63	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
64	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
65	Exkursion till gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
66	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
67	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
68	Gravfältet vid Björkå bruk Raa 19 i Överlänäs socken	
69	Översiktsbild av Styresholm	Norr
70	Arbetsbild, grävning	Öster
71	Arbetsbild, grävning	Öster
72	Arbetsbild, grävning	Norr
73	Arbetsbild, Maria Lindeberg ritar	Väster
74	Anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
75	Anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
76	Anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
77	Anläggning 18 bestående av tegelfragment till vänster i bild	Nordöst
78	Arbetsbild, grävning	Öster
79	Arbetsbild, Maria Nordlund blir intervjuad av Njus Media. Hon visar armborstpilsjets	
80	Arbetsbild, kursdeltagare visar fynd för Ola George	
81	Arbetsbild, grävning i det norra schaktet	Öster
82	Arbetsbild, grävning i det norra schaktet	Nordöst
83	Arbetsbild, grävning	Nordöst
84	Arbetsbild, grävning	Öster
85	Arbetsbild, grävning	Öster
86	Arbetsbild, grävning	Öster
87	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet	Söder
88	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet	Söder
89	Anläggning 18 bestående av tegelfragment till höger i bild	Söder
90	Arbetsbild, diskussioner vid det södra schaktet	Sydöst
91	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet	Norr
92	Arbetsbild, grävning i det norra schaktet	Öster
93	Arbetsbild, grävning i det norra schaktet	Öster

94	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet	Norr
95	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet	Norr
96	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet, fynd av stigbygel och sax grävs fram	Norr
97	Fynden 1179 och 1180 stigbygel och sax in situ	
98	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet	Nordväst
99	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet	Nordväst
100	Fynden 1179 och 1180 stigbygel och sax in situ	
101	Arbetsbild, skuggning vid fotografering	
102	Anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
103	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet, fynd av stigbygel och sax grävs fram	Norr
104	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet, fynd av stigbygel och sax grävs fram	Norr
105	Anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
106	Södra delen av anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
107	Norra delen av anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
108	Anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
109	Anläggning med punktnummer 4083 som utgick	
110	Anläggning med punktnummer 4077 som utgick	
111	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet, fynd av stigbygel och sax grävs fram	Öster
112	Arbetsbild, grävning i det södra schaktet, fynd av stigbygel och sax grävs fram	Öster
113	Fynden 1179 och 1180 stigbygel och sax in situ	
114	Anläggning 18 bestående av tegelfragment i förgrunden	Öster
115	Norra schaktet	Öster
116	Norra schaktet	Öster
117	Norra schaktet	Öster
118	Norra schaktet	Öster
119	Stenigt område i södra schaktet	Söder
120	Stenigt område i södra schaktet	Söder
121	Stenigt område i södra schaktet	Norr
122	Stenigt område i södra schaktet	Norr
123	Rester av förkolnad plankor i norra schaktet nederst bild, i bildens övre del stenfylld dike eller ränna	Norr
124	Rester av förkolnad plankor i norra schaktet nederst bild, i bildens övre del stenfylld dike eller ränna	Norr
125	Anläggning 18 efter snittning av södra delen	Öster
126	Anläggning 18 efter snittning av norra delen	Öster
127	Stenfylld dike eller ränna i norra schaktet	Söder
128	Ruta X 6997 882 Y 1598 832 som markerats av hunden Fabel efter grävning skiktvis	Norr
129	Anläggning 19	Öster
130	Anläggning 19	Öster
131	Anläggning 19	Öster
132	Anläggning 19	Öster
133	Arbetsbild, grävning i det norra schaktet	Norr
134	Arbetsbild, grävning i det norra schaktet	Norr
135	Anläggning 19 efter snittning	Väster
136	Anläggning 19 efter snittning	Väster
137	Anläggning 19 efter snittning	Väster

138	Anläggning 19 efter snittning	Väster
139	Anläggning 19 efter snittning	Väster
140	Stenansamling i ruta X 6997 873 Y 1598 828	Söder
141	Fabels ruta (X 6997 882 Y 1598 832) i norra schaktet nedgrävd, sotig yta med benansamling synlig i bildens högra del	Norr
142	Anläggning 19 efter snittning	Väster
143	Anläggning 19 efter snittning samt omgivande ytan	Väster
144	Anläggning 18 efter nedrensning	Öster
145	Anläggning 19 till vänster i bild och anläggning 18 till höger i bild	Söder
146	Sydvästra delen av södra schaktet med provruta (X 6997 874 Y 1598 827) genom det steniga området	Söder
147	Provruta (X 6997 874 Y 1598 827) genom det steniga området i det södra schaktet	Väster
148	Provrutorna (X 6997 874 Y 1598 827 och X 6997 875 Y 1598 828) genom det steniga området i det södra schaktet	Sydväst
149	Provrutorna (X 6997 875 Y 1598 828 och X 6997 874 Y 1598 827) genom det steniga området i det södra schaktet	Norr
150	Provruta (X 6997 874 Y 1598 827) genom det steniga området i det södra schaktet	Norr
151	Provrutorna (X 6997 875 Y 1598 828 och X 6997 874 Y 1598 827) genom det steniga området i det södra schaktet	Väster
152	Fabels ruta (X 6997 882 Y 1598 832) i norra schaktet efter att den sotiga ytan med benansamlingen grävts bort	Söder
153	Fabels ruta (X 6997 882 Y 1598 832) i norra schaktet efter att den sotiga ytan med benansamlingen grävts bort	Öster
154	Fabels ruta (X 6997 882 Y 1598 832) i norra schaktet efter att den sotiga ytan med benansamlingen grävts bort	Öster
155	Fabels ruta (X 6997 882 Y 1598 832) i norra schaktet efter att den sotiga ytan med benansamlingen grävts bort	Norr
156	Arbetsbild, igenläggning av schakt och hoppackning av redskap	Nordöst
157	Arbetsbild, igenläggning av schakt	Väster
158	Arbetsbild, igenläggning av schakt, Lars Högberg med skyffel	Nordväst
159	Arbetsbild, igenläggning av schakt, Lars Högberg med skyffel	Nordväst
160	Norra schaktet med grävd ruta samt stenfyllt dike/ränna	Väster
161	Arbetsbild, igenläggning av schakt	Norr
162	Gruppbild sista dagen	
163	Gruppbild sista dagen	
164	Gruppbild sista dagen	
165	Gruppbild sista dagen	
166	Gruppbild sista dagen	
167	Gruppbild sista dagen	
168	Gruppbild sista dagen	

Bilaga 4. Fotoark.

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

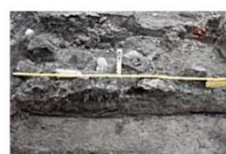
136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

Bilaga 5. Dagboksanteckningar.

12/6-2017

Dagen började vid 9-tiden med fika och därefter höll vi arkeologer föredrag och berättade om Styresholm och kulturmiljön i Ådalen. Efter lunch guidade vi i området. Material och redskap plockades fram, såll monterades, schakt sattes ut. Därefter började avtorvning och rutgrävning på nedre norra terrassen. Fynd av slagg, bränd lera/tegel, skärvsten och ben. Nere vid älven planerade vi att gräva ett schakt från strandhaket och en bit ut i älven. Det visades sig vara mycket svårt då leran var av värsta slag, klibbig och svårsållad. Det tog lång tid för flera personer att sålla igenom några spadtag av leran. Inga fynd hittades där. Vädret var molnigt och det småregnade. Några kursdeltagare föll ifrån men 12 arbetade på hela dagen.

13/6-2017

Dykningen i älven gick inte så bra eftersom sikten var mycket dålig då vattnet var grumligt, troligen på grund av pålandsvind.

Vid avsökning med metalldetektor i strandzonen hittades mycket skräp. Det var svårt att detektera då marken var full av metaller från senare tider och förmodligen även från medeltid. Några sentida mynt hittades dock. Några metersrutor grävdes i vattnet. Det översta lagret (5-10 cm) skrapades av och sållades men inga speciella fynd hittades. På nedre norra terrassen grävdes det vidare. I de fem under gårdagen påbörjade rutorna grävdes ner till nivån under matjorden och stenpackning och några färgningar blev synliga. Fynd av fragment av kopperkittel, ben och tegel. Sex nya rutor torvades av varav fyra vid en av hunden Fabels markering. På kvällen genomfördes en exkursion till Torsåkers kyrka, Bjärträ skans, Holms säteri och gravfältet där samt Björkå bruk och Björned. Vackert väder, på eftermiddagen kom plötsligt myggen och knotten.

14/6-2017

Dykarna dök utanför Styresholm, det var under dagenbättre siktförhållanden men inga fynd hittades. Stenförekomsten i vattnet kollades men mättes inte in. På nedre norra terrassen grävdes rutor ner till skiktet under matjorden. I sydvästra delen framkom stenpackningar. I den norra rutan hittades (vid Fabels markering) färgningar under matjorden, tegel och brända plankor. Varmt och soligt väder under dagen.

15/6-2017

Fortsatt rutgrävning och upptagande av några nya rutor. Skärvstenen mättes, dokumentation genom ritning och inmätning. På eftermiddagen hittades en stigbygel och en sax intill varandra. Varmt och soligt väder. Intervjuade av Njus Media.

16/6-2017

Grävning i fyra m²-rutor för att få koll på lagernas tjocklek och sammansättning. I den norra rutan (där hunden Fabel markerat) hittades många ben, möjligen kan någon av dem vara från människa. Ett ben hade tydliga huggspår. Ett par anläggningar grävdes. På eftermiddagen plockades material och verktyg ihop och schakten fylldes igen.

Bilaga 6. Tidningsartikel.

25 **Kultur**

Länets operaälskare bjuds på festival av högsta kvalitet

John Cheek, med mångåriga meriter från Metropolitan, var med och invigde operafestivalen i Härnösand.

Tips: 0611-72006, 72006@allehanda.se, sms 72006

Tisdag 20 juni 2017

6 **Nyheter**

Fler anställs
på arbets-
förmedlingen

8 **Nyheter**

Ullas gamla
skola i Ulvvik
brann ner

10 **Nyheter**

Felicia fick
besöka FN:s
högkvarter

16-17 **Reportage**

Nu längtar
flest efter
sommarhus

24 **Nöje**

Jackes jul-
klapp till
Sollefteå

FOTO: ANDERS LIDEN

4-5 **Näsa för fynd**

Arkeologihunden Fabel är i full gång att leta fornlämningar på Styresholms fogdeborg. Det är första gången en arkeologihund har arbetat i Västernorrland och nu skördar arkeologerna resultatet av Fabels fynd.

12 **Ordet fritt:** "Besöksnäringen och kulturen i länet bidrar till ökad tillväxt"

15 **Nyheter:** Hårt tryck på bolaget inför midsommar

Pris:
25 kronor

Mio Inredare. Fyndat några av dina absoluta favoriter: soffor, matbord, stolar, sängar, mattor, belysning mm.

REA-START

SÖNDAG 25/6

KL. 09.00!

MIO

www.mio.se

Härnösand 0611-23290.
Långsele 0620-217 10.

Nyheter

Nyhetschefer

0611-72006
sms/mms: 72006
72006@allehanda.se

Sofia Göth

Malin Elfving

Fredrik Söderberg

**Tipsa oss
på 72006!
Skicka sms,
mms, ring
eller mejla.**

Mer på webben!

■ På www.allehanda.se hittar du alltid de senaste nyheterna och fler reportage, tv-inslag, insändare, nöjesartiklar med mera från hela Ångermanland.

Följ oss på Facebook och Twitter

www.facebook.com/allehandamedia
www.twitter.com/Allehanda_se

Fabel fann fina fynd

Arkeologerna hoppas på fortsatta utgrävningar nästa sommar. Jonas Wiklund är en av dem som dessutom dykt och letat föremål på botten.

NYLAND För första gång-
en har en arkeologihund
arbetat i Västernorrland
- hunden Fabel. Nu
skördar arkeologerna
resultatet av hans fynd.
- Hunden är tränad på
att upptäcka mänskliga
kvarlämningar som
människoben, säger
arkeologen Ola George
på läns museet Mur-
berget.

Människoben skulle kun-
na komma från borgens
storhetstid i slutet av
1300-talet och i början av
1400-talet. Kanske från ett
dramatiskt slag i samband

med att borgen troligen
brändes ner.

Efter att Fabel för några
veckor sedan gått igenom
ett område vid medeltids-
befästningen markerade
den mycket riktigt för män-
niskoben på ett par platser.

Platser som härom veckan
har grävts ut i samarbete
med Håls folkhögskola som
haft en kurs i arkeologi.

Och visst har man hittat
en hel del ben, djurben
bland annat, men också vad
som kan vara människoben,
vilket man inte säkert alltid
kan avgöra ute i fält.

- Här ser man fragment
från brända ben som blir

vita, det här som är blankt
på båda sidor skulle kunna
vara en del av ett skallben,
säger arkeologen Maria
Nordlund och visar på ett
fragment hon plockar upp
ur en påse.

Hon betonar att en osteo-
log först måste titta på fyn-
det innan man vet säkert.

- Men nog vore det häftigt
att tänka sig att det här är
rester från en dansk fogde,
skrattar hon.

Det var ju danska fogdar
som styrde på Styresholm
när borgen brann, tror man.

En annan populär variant,
som bland annat var stom-
men i skådespelet Styres-

Det här fyndet av en stigbygel och en sax gjordes i fredags.

holmsspelet, är att branden
började när "Mor Märtha"
lurade in fogdarna i en bas-
tu som hon sedan tände på.

Andra fynd man gjort
under veckan är bland

annat rester från smide,
hästkosömmar, spikar och
liknande rester från hant-
verk och vardagsliv. Så sent
som i fredags hittades en
stigbygel och en sax.

från fogdar

Hunden Fabel i arbete på Styresholms fogdeborg.
FOTO: MURBERGET

Ola George, till vänster, är arkeolog på Murberget.

FOTO: ANDERS LIDÉN

Styresholm är den nordligaste borgen

NYLAND Styresholm är en fogdeborg som troligen byggdes av Vitaliebröderna i slutet av 1300-talet.

De var en form av kapare, pirater, som var allierade med Sveriges kung Albert av Mecklenburg.

De skulle helt enkelt kapa unionsdrottningen Margaretas båt, båda sidor använde sig av kapare på den tiden.

Under en period behärskade Vitaliebröderna även fogdeborgen Faxeholm i Söderhamn samt Åbo slott, Korsholm och Viborg slott.

Men det var danskarna som gick segrande ur tvisten och man tvingades till sist lämna över Styresholm till den danska unionsdrottningen. Även då var borgens uppgift att samla in skatter, inte minst i natura, till kungamaken/unionen.

Ett faktum som gjorde att fogdarna långt ifrån var populära hos allmogen.

– Det finns bara två skrivena dokument kring Styresholm från den tiden. Det ena är just när borgen överläts 1398. Det andra dokumentet är från 1405 när riddaren Algot Magnusson i Stureätten får borgen som en livstids förläning av drottningen, säger Ola Georg.

Men riddare Magnus dog, troligen 1426, och vad som hände sedan när den återgick till kronan och unionen är man inte helt säkra på.

En förhärskande teori har varit att borgen skulle ha bränts ner i samband med Engelbrektsupproret mot danskarna 1434.

Detta samtidigt som

Faxeholm i Söderhamn brändes ner. Men det vet man inte säkert och arkeologerna och historikerna har lite olika åsikter.

Utgrävningar som gjordes 2007 har visat ändå att borgen med sin träpalisad till skydd brunnit flera gånger. – Jag själv är av den uppfattningen att det faktiskt kan stämma att den brann ner under Engelbrektsupproret.

När den var i bruk omgavs borgen av vatten och vallgravar, vallgravar som däremot inte lär ha varit vattenfyllda. På landsidan fanns en samtida annan borg, som på senare tid fick namnet Pukeborg. Namnet syftar på Erik Puke som var en

Jag själv är av den uppfattningen att det faktiskt kan stämma att den brann ner under Engelbrektsupproret

Ola Georg, arkeolog

av upprorsledarna under Engelbrektsupproret.

– Det fanns behov också av ett landfäste, konstaterar Ola Georg.

Exakt när borgen byggdes upp vet man egentligen inte. Inte heller om den hade någon föregångare.

Arkeologen Maria Nordlund säger att historiebetraktningen ofta ändras utifrån nya fynd.

– Kanske vi får skriva om den igen efter nya upptäckter efter utgrävningar nästa år, säger hon.

En tanke hon funderat kring är hur kungamaken flyttat sina maktskän, som visat sig ha ännu äldre anor, till senare Styresholm när det blev oroligt under vitalieanerepoken och unionskrisen då fogdarna behövde starkare försvar. Därefter kan lugnare tider ha gjort att det var vid Kungsgården utanför Nyland på andra sidan älven som skatterna togs in. I nästa historiska steg var det i Härnösand kungsgården hamnade.

Anders Lidén

Minnessten vid Styresholm.

– På borgen fanns ju både fogdar, knektar och de som arbetade med sådant som behövs för vardagen, säger Ola Georg.

Med tanke på att borgen skötte kungamakens behov av att ta upp skatt från hela Ångermanland och under en tid halva Medelpad lär det ha handlat om en hel del folk som fanns på platsen.

Nytt för den här kursen är också att man haft dykare anlitade för att undersöka botten. Styresholm utsätts hela tiden för erosion och stora delar av borgen har ra-

sat ut i vattnet genom århundradena.

– Det första projektet Murbergets föregångare gjorde när de bildades på 1800-talet var faktiskt att försöka minska erosionen från vattnet.

Några sensationella fynd i vattnet gjordes inte den här gången.

– Men vi hittade ändå intressanta artefakter som sätter in platsen i historiens kretslopp, bland annat mycket från flottningsepoen. Kättingar, timmer och gamla pilsnerflaskor från 1920-talet, säger Jonas Wiklund som är en av kursdel-

tagarna med dykkunskaper. Han är också mycket nöjd med veckans kurs och utgrävningar.

– Det har varit en suveränt intressant kurs som satt in platsen och landskapet i ett historiskt perspektiv.

På den tiden Styresholm var en fogdeborg låg den som en ö i älven. Men sedan dess har landhöjningen på ungefär fem meter gjort att den nu ligger vid strandkanten.

Text & foto
Anders Lidén
0612-717160
anders.liden@mittmedia.se

Bilaga 7. Konserveringsrapport.

OXIDER
Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapporter över föremål från Styresholm 2017, Ångermanland

Max Jahrehorn
Rapport februari 2018
K17-168
OXIDER

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning.....	2
Mål.....	2
Syfte.....	2
Metod.....	2
Föremålsstatus.....	2
Konservering.....	2
Konserveringsrapporter.....	3

Omslagsbild: Detaljfotografi på nyckeln, f.nr X2

Inledning

Materialet kommer från Styresholm 2017, Ångermanland.
Föremålen består av järn samt cu-legeringar

Sammanlagt består fynden av 9 fyndposter.

Oxider har fått uppdraget att utföra konserveringsarbetet. Följande rapport avser arbetets utförande.

Mål

- Dokumentation av de olika föremålen
- Konservering av materialet
- Dokumentation av uppdraget

Syfte

Det övergripande syftet med konserveringsarbetet är att säkra materialet från fortsatt nedbrytning. Föroreningar avlägsnas tills nivån för ursprunglig yta nås.

Metod

Varje föremål bedöms individuellt med fokus på läsbarhet och korrosionsgrad. För att säkerställa informationen innan konservering fotograferas materialet och detaljbilder tas på speciella eller komplicerade delar. Konserveringsmetoden väljs efter objektens status samt efter de föroreningar som vidhäftar dess ytor. Metoden skall vara skonsam mot föremålen.

Föremålsstatus

Föroreningarna och korrosionsprodukterna varierar i materialet, allt från tunt sittande jord till extremt hårda produkter. I många fall är ytorna svåravlästa på grund av krustbildningar.

Konservering

Föroreningar och korrosionsprodukter varierar över föremålens ytor, ibland tunt men även som tjocka hårda föreningar. I några fall fanns täta, höga krustor. Konserveringsmetoden valdes efter varje enskilt föremål, efter dess specifika status och nedbrytningsgrad. Målet med konserveringen var att avlägsna föroreningar på ett sådant sätt att nivån nåddes till ursprunglig yta om möjligt. Arbetet fram dit var att tillföra så lite kemikalier som möjligt, i kombination med mekanisk rengöring.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland

Fynd nr: 4001

Kontaktperson: Ola George, Murberget

Kons nr:

Datum in: 2017-10-24

Datum ut: 2018-02-11

Föremål: Bleck med nit

Material: Cu-legering

Antal: 1

Mått:

Vikt in: 11,19g   Vikt ut: 10,88g

Foto: Ja

Behandling:

Fragmentet är relativt skadat och hårt korroderat, med bortfall av vissa ytor. Här exponeras ett vittrat inre med en rödbrun metall i botten, inslag av ett något voluminöst skikt av koppar(II)klorid är synligt. En del områden har krackelerade ytor och fragmentet bedöms sakna ursprunglig yta.

Fragmentet före konservering.

Fragmentet rengörs mekaniskt under mikroskop med dentalverktyg och trästicka samt mjuk pensel, för att avlägsna hårdare föroreningar. Den ursprungliga ytan saknas i stort sätt helt. För att nå något djupare så rengörs ytorna lätt med EDTA-diNa 1,5% samt följande urlakning i varmt avjoniserat vatten i flera bad. Dehydrering i 95%-ig etanol med följande kontrollerad torkning. Behandling med BTA 3% i etanol, lufttorkning. Ytorna skyddas med Inkrallack 3% i toluen samt lufttorkas.

OXIDER
Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Fragmentet efter konservering.

OXIDER

Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland**Fynd nr:** 4076**Kontaktperson:** Ola George, Murberget**Kons nr:****Datum in:** 2017-10-24**Datum ut:** 2018-02-11**Föremål:** Redskap**Material:** Järn**Antal:** 1**Mått:****Vikt in:** 15,26g   **Vikt ut:** 13,02g**Foto:** Ja**Behandling:**

Föremålet har en jämn krustbildning över sina ytor, på några ställen har denna yta släppt och här exponeras en gropigare korroderad yta.

Redskapet före konservering.

Föremålet bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Efter denna grövre rengöring så blästrades ytorna med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas. Delen urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. NaOH avlägsnas genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas.

För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blåstras ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrolpasta som penslas över ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform.

Föremålet efter konservering.

OXIDER
Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland**Fynd nr:** 4107**Kontaktperson:** Ola George, Murberget**Kons nr:****Datum in:** 2017-10-24**Datum ut:** 2018-02-11**Föremål:** Armborstpilspets**Material:** Järn**Antal:** 1**Mått:****Vikt in:** 14,12g   **Vikt ut:** 11,57g**Foto:** Ja**Behandling:**

Delen av spetsen är relativt hårt korroderad och dess holk är fylld. Ytorna täcka av föroreningar dock kan man ana dess svepning svagt.

Spetsen före konservering.

Delen bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Inget avvikande upptäcktes i holken. Efter denna grövre rengöring så blästrades ytorna med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas. Spetsen urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. NaOH avlägsnas ur

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

föremålet genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas.

För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blåstras ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrotpasta som penslas över ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform.

Pilspetsen efter konservering.

OXIDER
Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland

Fynd nr: 4151

Kontaktperson: Ola George, Murberget

Kons nr:

Datum in: 2017-10-24

Datum ut: 2018-02-11

Föremål: Sax

Material: Järn

Antal: 1+ frag

Mått:

Vikt in: 67,50g Vikt ut: 61,48g

Foto: Ja

Behandling:

Saxens ytor täcks av tätta föroreningar med jämna spridda krustor. I påsens jord fanns en mindre del av dess skär, inga recenta brottytor är synliga.

Saxen före konservering.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Saxen bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Efter denna grövre rengöring så blästrades ytorna med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas. Föremålen urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. NaOH avlägsnas ur saxen genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas.

För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blästras ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrolpasta som penslas över ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform.

Saxen efter konservering

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland

Fynd nr: 4151

Kontaktperson: Ola George, Murberget

Kons nr:

Datum in: 2017-10-24

Datum ut: 2018-02-11

Föremål: Stigbygel

Material: Järn

Antal: 1

Mått:

Vikt in: 201,98g   Vikt ut: 172,79g

Foto: Ja

Behandling:

Föremålet täcks av relativt kraftiga föroreningar, med inslag av lägre och högre krustor. Några mindre spjälkningar noteras och en möjlig spricka på mitten av fotplattan.

Stigbygeln före konservering.

Pilen markerar en eventuell spricka.

Föremålet bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Efter denna grövre rengöring så blästrades ytorna med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas. Delen urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. NaOH avlägsnas ur föremålet genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas.

För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blästras ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrolpasta som penslas över ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform.

OXIDER
Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Stigbygeln efter konservering.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland

Fynd nr:

Kontaktperson: Ola George, Murberget

Kons nr: X 1

Datum in: 2017-10-24

Datum ut: 2018-02-11

Föremål: Gryta, del av

Material: Cu-legering

Antal: 1

Mått:

Vikt in: 10,41g   Vikt ut: 10,28g

Foto: Ja

Behandling:

Fragmentet har förorenade ytor dock finns några stråk på utsidan som är renare. Ett par små punkter av koppar(II)klorid är synliga och brottytorna bedöms vara av äldre datum.

Fragmentet före konservering.

Fragmentet rengörs mekaniskt under mikroskop med dentalverktyg och trästicka samt mjuk pensel, för att avlägsna hårdare föroreningar. Nära den ursprungliga ytan på bägge sidor finns ett tunt tätt skikt av sot. För att nå något djupare så rengörs ytorna lätt med EDTA-diNa 1,5% samt följande urlakning i varmt avjoniserat vatten i flera bad. Dehydrering i 95%-ig etanol med följande kontrollerad torkning. Behandling med BTA 3% i etanol, lufttorkning. Ytorna skyddas med Inkralack 3% i toluen samt lufttorkas.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Delen efter konservering.

OXIDER
Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland

Fynd nr:

Kontaktperson: Ola George, Murberget

Kons nr: X2

Datum in: 2017-10-24

Datum ut: 2018-02-11

Föremål: Nyckel

Material: Järn, cu-legering

Antal: 1

Mått:

Vikt in: 15,87g   **Vikt ut:** 12,44g

Foto: Ja

Behandling:

Nyckeln är relativt förorenad och en lägre kustbilning är spritt över föremålet. Dess ax är delvis synliga och öglan/greppet ser ut att vara i det närmaste av korroderat på ett ställe.

Nyckeln före konservering.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Nyckeln bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Efter denna grövre rengöring så blåstrades ytorna med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas. Delen urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. NaOH avlägsnas ur föremålet genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas.

För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blåstras ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrolpasta som penslas över ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform.

Nyckeln efter konservering.

Profilbild på dess ax.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland**Fynd nr:****Kontaktperson:** Ola George, Murberget**Kons nr:** X 3**Datum in:** 2017-10-24**Datum ut:** 2018-02-11**Föremål:** Gryta, del av**Material:** Cu-legering**Antal:** 1**Mått:****Vikt in:** 5,84g   **Vikt ut:** 5,75g**Foto:** Ja**Behandling:**

Fragmentet är relativt skadat och hårt korroderat, med bortfall av vissa ytor. Här exponeras ett vittrat inre med en rödbrun metall i botten, inslag av ett något voluminöst skikt av koppar(II)klorid är synligt. En del områden har krackelerade ytor.

Fragmentet före konservering.

Fragmentet rengörs mekaniskt under mikroskop med dentalverktyg och trästicka samt mjuk pensel, för att avlägsna hårdare föroreningar. För att nå något djupare så rengörs ytorna lätt med EDTA-diNa 1,5% samt följande urlakning i varmt avjoniserat vatten i flera bad. Dehydrering i 95%-ig etanol med följande kontrollerad torkning. Behandling med BTA 3% i etanol, lufttorkning. Ytorna skyddas med Inkralack 3% i toluen samt lufttorkas.

OXIDER
Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Fragmentet efter konservering.

OXIDER
Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Ort/Anläggning: Styresholm 2017, Ångermanland**Kontaktperson:** Ola George, Murberget**Föremål:** Armborstpilspets**Material:** Järn**Mått:****Vikt in:** 20,45g   **Vikt ut:** 18,82g**Behandling:****Fynd nr:****Kons nr:** X4**Datum in:** 2017-10-24**Datum ut:** 2018-02-11**Antal:** 1**Foto:** Ja

Pilspetsens ytor är hårt korroderade och en viss ytlig spjälkning är synligt och lägre krustor. Holken är helt fylld.

Pilspetsen före konservering.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K17-168

Föremålet bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Holken var i det närmaste helt fylld till ytterkanten innan den undersöktes. Ungefär 10,5 mm från mynningen och ner fanns ett ler/sandblandat skikt, detta material placerades i provrör märkt:A. Efter att detta skikt avlägsnats så noterades lager med fragmentariska träfibrer, dock utan direkt orientering i holken. Materialet med träfibrer placerades i rör märkt:B.

Efter denna grovre rengöring så blåstrades ytorna med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas. Spetsen urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. NaOH avlägsnas ur delen genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas.

För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blåstras ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrolpasta som penslas över ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform.

Armborstpilspetsen efter konservering.

OXIDER

Avlägsna - Skydda - Bevara

OXIDER AB
Box 980
39129 Kalmar

www.oxider.se

Telefon: 0722 47 58 58

E-post: max.jahrehorn@oxider.se